

*Дегтяр А. О., д.держ.упр., проф., ХДАК
Соболь Р. Г., к.держ.упр., доц., ХарРІ НАДУ*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРАЇНАХ ЄС

Проаналізовано формування європейського страхового ринку; з'ясовано основні принципи дії європейського законодавства на страховому ринку; виявлено особливості страхової діяльності в ЄС, розглянуто досвід англійських і німецьких страхових компаній; запропоновано основні фактори, що сприяли б розвитку системи страхування в Україні.

Ключові слова: страховий ринок ЄС, державне регулювання, європейське страхове законодавство, директиви ЄС.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні приділяється велика увага основним методам державного регулювання страхової діяльності: видачі ліцензій, атестації страхових аудиторів, веденню реєстрів страховиків і брокерів, контроль за обґрунтованістю страхових тарифів. Факторами, що обмежують нині можливості розвитку українського страхового ринку, є невисока платоспроможність фізичних та юридичних осіб, які виступають на боці попиту; недостатня страхова культура населення і самих страховиків; а найголовніше – недостатня ємність ринку з точки зору капіталу, яким володіють страхові компанії.

Розходження між загальнонаціональним регулюванням умов діяльності страхових організацій та міжнародною природою страхування обумовив формування інтеграційних напрямів у законодавстві, які регламентують страхову діяльність у країнах ЄС. Подібні практики є цінними для України, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців присвятили свою діяльність вивченню сутності страхування, його принципів та розглянули досвід інших країн в цій галузі. Серед них такі зарубіжні вчені: як Л. Гі, С. Єфімов, Є. Коломін, Л. Корчевська, Ф. Лояк, А. Плешков, В. Райхер, Л. Рейтман, К. Турбіна, В. Шахов та ін.

Значний внесок у розвиток теорії та практики страхування належить також і вітчизняним дослідникам. Серед відомих українських досліджень слід відзначити роботи В. Базилевича, М. Клапківа, С. Осадця, А. Поддєрьогіна, Б. Топорніна та ін.

Постановка завдання. Метою даної статті є виявлення проблем і перспектив розвитку державного регулювання страхування у країнах ЄС задля впровадження кращих тенденцій в Україні. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання: провести аналіз страхування у країнах ЄС; виявити особливості страхової діяльності у європейських країнах; з'ясувати принципи, згідно з якими діє європейське законодавство на страховому ринку.

Виклад основного матеріалу. Початком інтеграційного процесу формування єдиного страхового простору на території Європи й однакового страхового законодавства стало прийняття в березні 1957 р. у Римі договору, який закріпив принципи, визначив основи інтеграційного публічно-правового регулювання різних сфер діяльності у країнах ЄС. Римський договір став базисним актом, яким дозволив сформувати право країн ЄС, складовою частиною якого є комплекс директив, які містять норми, що регулюють суспільні відносини у сфері страхування.

Важливим завданням європейської економічної інтеграції є створення єдиного страхового ринку, метою якого є забезпечення свободи просування страхових послуг, капіталу та страхових брокерів, що сприятиме розвитку конкуренції та зростанню ефективності роботи страхових компаній. Однак формування спільного ринку у сфері страхування не може бути швидким. Більше того, для цього слід здолати перепони, обумовлені наявними відмінностями страхових секторів різних країн, а саме:

- нормативно-правової основи страхової діяльності та системи страхового нагляду, що зумовлені національними особливостями;
- рівень і якість пропонованих страхових продуктів;
- умови діяльності страховиків;
- рівень страхової культури населення та ін.

З урахуванням цих причин виділилися основні напрями формування єдиного страхового ринку: а) гармонізація страхового законодавства; б) забезпечення свободи діяльності страховиків у всіх країнах ЄС. Керівник і координатор цієї діяльності – Європейський комітет зі страхування, в якому представлені всі національні спілки та асоціації страховиків.

Єдиний страховий ринок ЄС формується у двох взаємозалежних напрямках:

1. Гармонізація страхового законодавства.
2. Забезпечення свободи діяльності страховиків у всіх країнах ЄС [4].

Створення єдиного європейського страхового ринку базується на принципах, які передбачають вільну можливість створення філій усередині країн ЄС для будь-якої з країн-членів. Крім того, європейські страхові компанії мають право вільно надавати страхові послуги в межах ЄС без обов'язкового створення філії.

Чесна конкуренція на рівних умовах і неможливість використання заборонених методів конкуренції, наприклад, самостійного вибору права контракту та режиму оподаткування, що може створювати нерівні умови конкуренції на території ЄС, також відносяться до базових умов побудови єдиного європейського страхового ринку.

У країнах ЄС вироблено єдині норми, у т.ч. фінансово-правові, що регулюють відносини у сфері страхування, і функції державного регулювання страхової діяльності:

- єдиний порядок формування страхових резервних фондів;

- правила розміщення коштів страхових резервних фондів;
- процедуру ліцензування страхової діяльності, у т.ч. контроль за фінансовим станом;
- норматив співвідношення між активами й зобов'язаннями страхової організації (маржа платоспроможності);
- форми і строки надання бухгалтерської та статистичної звітності;
- порядок реєстрації страхових брокерів;
- порядок призупинення й відкликання ліцензій на право здійснення страхової діяльності;
- реєстр страхових організацій [5].

Сьогодні європейське страхове законодавство спирається на три покоління директив ЄС щодо регулювання страхової діяльності. Ці директиви стосуються контролю платоспроможності страхових компаній, захисту прав споживачів страхових послуг, регулювання діяльності страхових посередників тощо.

Перша директива з особистого і неособистого страхування (73/239/ЄЕС і 79/267/ЄЕС) передбачає правила, рекомендовані для всіх країн-членів ЄС [1].

Друга директива з особистого і неособистого страхування (88/357/ЄЕС, 90/619/ЄЕС) передбачає введення свободи просування страхових послуг на території інших країн членів ЄС. До прийняття цієї директиви були обмеження тільки щодо просування невеликих ризиків (просування великих ризиків не мало обмежень). Дана директива вже говорить про необхідність контролю за просуванням великих ризиків – цей контроль повинна здійснювати країна, яка просуває страхову послугу [2].

Спеціальна директива з кредитного страхування і страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту передбачає введення додаткових фінансових гарантій для здійснення страхування кредитів: збільшення розміру гарантійного фонду для цього виду страхування; формування додаткового резерву – резерву коливань збитковості для цього виду страхування з метою забезпечення вирівнювання збитковості за роками фінансового циклу.

Також прийнято інші директиви зі страхування цивільної відповідальності автовласників, юридичного захисту, річного бухгалтерського звіту та консолідованої бухгалтерської звітності – звітності юридичних осіб, пов'язаних між собою за деякими ознаками, наприклад з власності тощо [7].

Найважливіший крок у побудові єдиного страхового ринку в ЄС – це введення правила єдиної ліцензії. Директиви ЄС висувають такі вимоги до видачі єдиної ліцензії [7]:

- а) обмеження на вид діяльності, що означає, що страхові організації ЄС поряд зі страховою діяльністю не повинні займатися ніяким іншим видом діяльності;

б) використання єдиних організаційно-правових форм для створення страхових організацій;

в) обов'язковість надання схеми страхових операцій (прогнозу, бізнес-плану) на найближчий після початку період діяльності страхової організації;

г) обов'язковість наявності гарантійного фонду, що забезпечує здійсненність зобов'язань страховика перед страхувальниками;

д) чесність та добропорядність власників (для акціонерних товариств) і членів організації (для залежних страхових організацій). Ні ті, ні інші не повинні мати кримінального минулого, не повинні знаходитися під судом і зобов'язані розуміти, що "швидких грошей" даний бізнес не дає;

е) наявність чесного, надійного і кваліфікованого управління страховою організацією. Встановлено вимоги до керівництва організації, зобов'язаного діяти перш за все в інтересах страхувальників [3].

Розглянемо принципи європейського регулювання страхової діяльності на прикладі Великобританії. Страховий бізнес Великобританії протягом багатьох років концентрується в Лондоні як світовому фінансовому центрі. Найбільший Лондонський міжнародний страховий ринок обслуговує фінансові потоки ряду країн і компаній.

Авторитет Лондонського міжнародного страхового ринку спирається на значний кадровий потенціал фахівців страхового ринку, високорозвинену інфраструктуру ринку, а також присутність відомої за межами Великобританії страхової корпорації, які не в праві займатися яким-небудь іншим видом бізнесу, крім страхування. У Лондоні розташовані представництва або дочірні структури всіх найбільших страхових компаній світу. Тут зосереджені також центральні офіси всіх найбільших міжнародних страхових і перестраховальних брокерів. Працюють найстаріші (засновані в 1760 р.) і найбільш авторитетні класифікаційні товариства – Регістр судноплавства Lloyd's. У Лондоні розташовані штаб-квартири ряду міжнародних страхових організацій, а також деякі структури національного страхового ринку (інститут Лондонських страховиків, інститут дипломованих страховиків та ін.), діяльність яких носить міжнародний характер.

Базова структура Лондонського міжнародного страхового ринку – корпорація Lloyd's, яка представлена 400 страховими синдикатами, що об'єднують фізичних осіб – андеррайтерів, безпосередньо здійснюють страховий бізнес корпорації. Андеррайтери несуть необмежену відповідальність за зобов'язаннями, що випливають з умов укладених ними договорів страхування в рамках синдикату. Відповідно до Закону про страхової корпорації Lloyd's 1982 р. функції нагляду за синдикатами передані Раді Lloyd's, наділеній широкими правами і повноваженнями. У результаті в цивільно-правовому декреті страхова корпорація Lloyd's розглядається як саморегулююча структура страхового ринку, її діяльність носить чітко виражений міжнародний характер.

Динамічні і рухливі структури синдикатів, які мають виражену спеціалізацію за видами страхування, створюють економічне середовище міжна-

родного страхового ринку в системі корпорації Lloyd's. Кожен синдикат представлений на цьому ринку через лідируючого андеррайтера, який безпосередньо приймає ризики на страхування в синдикаті від посередника – брокера Lloyd's. Членство корпоративної структури Lloyd's відкрито всім громадянам (резидентам) Великобританії та іноземцям (нерезидентам) [6].

Агентства андеррайтингу створюються для продажу страхових полісів у регіонах в тому випадку, якщо страхової компанії економічно не вигідно створювати там філію або дочірню компанію. Страхові поліси виписуються клієнтурі від імені страхової компанії, однак персонал агентства андеррайтингу не є кадровим складом даного страховика. Агентство андеррайтингу не відповідає за зобов'язаннями, які випливають з умов укладених договорів страхування, що засвідчуються страховими полісами, виписаними фізичними та юридичними особами за їхнім посередництвом. Діяльність страхових посередників у Великобританії також підлягає регулюванню і ліцензуванню. Це передусім відноситься до діяльності страхових і перестраховальних брокерів. Відповідно до Закону про страхових брокерів 1977 р. (Insurance Brokers Act) у Великобританії утворена Реєстраційна рада страхових брокерів (Insurance Brokers Registration, IBRC), якому додано контрольних і регулятивних функцій стосовно страхових брокерів на англійському страховому ринку. На IBRC покладено ведення державного реєстру страхових брокерів. Без відповідної реєстрації в IBRC та занесення відомостей до державного реєстру страхових брокерів діяльність страхового посередника вважається незаконною.

Особливою є структура англійського страхового ринку – Управління по захисту страхувальників (Policyholders Protection Board), яке було створено відповідно до Закону про захист прав страхувальників 1975 р. (Policyholders Protection Act). Крім того, цей закон забезпечив необхідні умови для створення особливого компенсаційного фонду страхувальникам, який формується за рахунок грошових відрахувань всіх страхових компаній, що мають ліцензії і здійснюють страхові операції [6].

Закон про страхові компанії 1982 р. встановлює мінімальні вимоги до рівня платоспроможності страховика. Система розрахунків рівня платоспроможності відповідає вимогам директив ЄС з питань страхової діяльності. Страхові компанії сплачують податок на прибуток від страхової діяльності, а також податок на майно. Страхові операції у деяких випадках можуть обкладатися гербовим збором, проте обсяг цих операцій є значно обмеженим [3].

Проведені узагальнення дозволили виділити такі особливості розвитку державного регулювання страхової діяльності у країнах ЄС, які будуть корисними для України:

– країни ЄС мають приведені до єдиної системи методи й форми державного регулювання страхової діяльності, які встановлюються відповідними Директивами з питань страхування;

– домінують нормативно-правові методи регуляторного впливу держави;

– посилюється потреба у страховому захисті, метою якого є нагромадження й використання грошових та інших ресурсів для здійснення заходів із попередження, подолання або знищення негативного впливу ризиків і відшкодування завданих ними матеріальних чи інших збитків;

– поєднання свободи діяльності національних страхових компаній на всій території ЄС і гармонізації страхового законодавства;

– страхова організація, яка отримала ліцензію на страхову діяльність в одній з країн-учасниць ЄС, має право і в подальшому працювати з тією самою ліцензією в будь-якій іншій країні Європи;

– збалансування страхового законодавства країн-учасниць ЄС завдяки реалізації таких заходів: введення єдиних правил фінансових гарантій страховикам, єдиних правил ліцензування, визначення відповідальності національних органів нагляду за страховою діяльністю, а також введення єдиної класифікації видів страхування;

– підґрунтям розвитку страхового ринку є значний кадровий потенціал фахівців зі страхування, високорозвинена інфраструктура, дотримання податкового та страхового законодавства, що захищає інтереси як страховика, так і страхувальника тощо.

Висновки. У всіх європейських країнах страхування є стратегічним сектором економіки. Обсяг резервів і терміни, на які розміщуються кошти, перетворюють страхові компанії в найпотужніші фінансово-кредитні інститути. За допомогою своєї діяльності вони концентрують у своїх руках величезну фінансову міць. Саме тому основними факторами, що сприяли б розвитку системи страхування в Україні, є: наявність страхового інтересу, платоспроможного попиту, ефективних каналів продажів, сприятливого податкового клімату, політичної та економічної стабільності, довіри населення до влади і фінансово-економічних інститутів, формування ринкового ставлення до питань соціального захисту. Зрештою очевидно, що і Україні необхідно розвивати сферу страхування і що її чекає велике майбутнє.

Список використаних джерел

1. Про зближення законів держав-членів ЄЕС щодо маркування, представлення і реклами харчових продуктів, призначених для продажу кінцевому споживачу [Електронний ресурс] : Директива Ради ЄЕС № 79/112/ЄЕС. – Режим доступу : <http://www.znay.ru/law/eec/eec79-112.shtml>.

2. Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень стосовно прямого страхування, іншого, ніж страхування життя, і визначає положення для спрощення ефективного користування свободою надання послуг та про внесення змін до Директиви № 73/239/ЄЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.znay.ru/law/eec/eec73-239.shtml>.

3. Леві Г. Європейське страхове право / Г. Леві // Страхове право – 2002. – № 1. – С. 57–61.
4. Лояк Ф. Єдиний страховий ринок: стан та перспективи / Ф. Лояк // IN RE. – 1999. – № 4. – С. 10.
5. Топорнін Б. М. Європейське право / Б. М. Топорнін. – М. : Вид-во МАУП, 1998. – С. 54–104.
6. Турбіна Є. К. Тенденції розвитку світового ринку страхування / Є. К. Турбіна. – М. : Анкіл, 2002. – С. 256.
7. Професійна юридична система [Електронне видання]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/?uid=1014.1.17&title>.